

**Jana Kolouchová, „Každý jest na světě hostem, den ke dni jen k smrti rostem.“
Mortalita a pohřební rituál v Chebu a okolních obcích ve druhé polovině 19. století, JČU,
rigorózní práce 2012 – posudek**

Již z letmého prolistování rigorózní práce Jany Kolouchové je patrné, že autorka přistoupila k svému tématu velmi dobře připravena četbou literatury (české, německé, francouzské i anglosaské) a rozsáhlým archivním studiem, kterou doplnila ještě pečlivým poznáváním hmotných artefaktů. V neposlední řadě se také ukazuje, že téma ji neobyčejně zaujalo.

Práce se skládá z několika velkých částí. Nejprve autorka charakterizovala dosavadní literaturu a prameny, které měla k dispozici. Další část pak věnovala studiu nemocí a smrti z hlediska historické demografie. Zde mne zarazí autorčino tvrzení, že osoby, které v roce 1870 dosáhly 20 let věku, měly obecně naději ještě 38,6 roku u mužů a 40 let u žen. To znamená, že se průměrná délka života zvýšila na 58,6 roku u mužů a na 60 let u žen (s. 43). V tabulce č. 1 (Průměrný věk zemřelých v Chebu a okolních obcích v jednotlivých desetiletích druhé poloviny 19. století) však nacházíme dost rozdílná čísla – pro osoby starší 15 let je to 37,4 u mužů a 31,7 u žen (konkrétně pro rok 1870, ostatní údaje pro mladší období tomu ale také dost odpovídají). Je tu ohromný rozdíl, který není dostatečně vysvětlen. Nebo jde jen o nejasné vyjádření?

Tabulka č. 3 i tabulka č. 4 (Skladba počtu zemřelých osob podle věkových skupin v Chebu a okolních obcích v jednotlivých desetiletích druhé poloviny 19. století a Zemřelí podle věku v Chebu a okolních obcích v jednotlivých desetiletích druhé poloviny 19. století) mluví v nadpisu o tom, že problematika je sledována po desetiletích, ale v tabulkách takové rozlišení vůbec nenajdeme. Již z těchto příkladů je vidět, že v textu se nachází dost různých menších i větších opomenutí, která měla být odstraněna.

Po věcné stránce bych v této kapitole přivítal také nějaké zmínky o sociální diferenciaci nemocných a zemřelých. Pokud se to nedá na základě existujících pramenů alespoň naznačit, nedalo by se dojít k určitým zjištěním odděleným sledováním obyvatel Chebu a okolních vesnic? Nebyla nějaká farnost totožná s obvodem, v němž žila místní smetánka?

Za nepřilíš šťastné považuji dále, že autorka zavrhlá již existující typologii příčin úmrtí a použila původní názvy a rozlišení. Její poznámka, že čeština nemá dostatek odborných výrazů odpovídajících tehdejšímu německému termínům, nemůže úplně obstát, což konečně dokázala sama svým slovníčkem umístěným na konci práce. Musíme se také ptát, zda existovaly kdysi velké rozdíly mezi termíny sešlost věku (120 případů), slabost (113 případů), chřadnutí (120 případů). Nešlo jen o poněkud odlišné projevy stejné základní diagnózy? Na druhé straně autorka velmi dobře připomněla, že jak je obtížné odlišit nešťastnou náhodu od sebevraždy v případě utonutí.

V dalším velkém oddíle se autorka vyrovnává s otázkou kvality lékařské péče. Správně poukazuje na důležitost institucí obvodních lékařů, místních nemocnic, nemocenského pojištění, obávám se ale, že jejich účinnost v 19. století příliš přeceňuje. Nemoc, léčená lékařem, byla v této době pro každou rodinu nižších a nižších středních vrstev velmi nákladná. (Vyjádření jako: „Často finančně nedostupná lékařská pomoc se díky pravidelnému placení poplatků stala zcela běžnou záležitostí. Pracující lidé měli záruky, že v případě onemocnění bude postaráno o jejich živobytí...“ - s. 94, považuji za příliš optimistické. Pojištění nemohlo mít v té době takový rozsah. Spíše bych se ptal, zda v Chebu nepůsobil nějaký lékař lidumil.) Autorka dále konstatuje vysokou úspěšnost léčení v chebské nemocnici,

ale pak z toho vysuzuje – nejspíše à la thèse – že to svědčí o tom, že rodiny se začaly nemocných příslušníků zbavovat a odsouvat je do nemocnic. To ale vůbec neprokazuje – dalo by se to konstatovat jen na základě statistického srovnání počtu těch, kteří umřeli doma a kteří v nemocnici. Ostatně představu, že v minulosti zavírali lidé oči doma, obklopeni chápacími rodinnými příslušníky a přáteli, považuji za dost idealizovanou. Mnoho lidí umřelo na cestách, bez domova, ve špitálech, v potyčkách a bitvách, a i když umírali doma, jejich rodinní příslušníci se o ně zas tak moc starat nemohli, protože museli jít především za prací.

Za přínosnější považuji thesi, že smrt a pohřeb se v 19. století více institucionalizuje, byrokratizuje, že dostávají neosobní, byrokratické nálepky – sem bych řadil především pořizování velmi přesné evidence zemřelých v matrikách, dále fungování pohřebních ústavů a uveřejňování smutečních oznámení či odpovědí na kondolence v novinách. To jsou také významné momenty, ukazující, že pozornost se přesouvá pomalu i na pozůstalé, truchlící, jak autorka správně podotýká.

Autorka se tedy věnuje všem naznačeným okruhům témat, pohřebním ústavům, architektuře hřbitova, tištěným smutečním oznámením atd. Velkou péčí věnovala studiu náhrobků na chebském hřbitově, jejich významným tvůrcům, Karlu Wilfertovi st. a ml., kteří si získali jméno i jako opravdoví sochaři. Skutečnost, že se zaměřila na hmotné prameny, velice oceňuji, i když vyznění této kapitoly není nijak jednoznačné.

Naprosto však nechápu jinou věc: Jestliže autorku tak zajímalo, jak dochází k odosobnění smrti a umírání (a oceňuji naprosto oprávněnost a aktuálnost této otázky), pak mi není jasné, jak mohla ze svých výzkumů vynechat církve. Kde jsou návštěvy nemocných, kde je poslední pomazání? Co kázání a náboženská literatura? A co pohřeb žehem? Kdy se s ním v západních Čechách začalo?

Rigorózní práce Jany Kolouchové se vyznačuje určitými nedostatky nebo nedomyšlenostmi; celkově však podle mého názoru převažují její kladné stránky (velké množství prostudovaných materiálů, snaha o komplexní a mezioborový přístup, jakož i zapojení do mezinárodní odborné diskuze). Proto doporučuji, aby tato práce byla připuštěna k obhajobě.

Prof. PhDr. Jiří Pokorný, CSc.
V Praze 30. dubna 2012

